

पर्यावरण संतुलित समृद्ध ग्राम योजनेचे
रूपांतर करून "स्मार्ट ग्राम" योजना सुरु
करणेबाबत.

**महाराष्ट्र शासन
ग्राम विकास विभाग**

शासन निर्णय क्रमांक: स्माग्रायो-२०१५/प्र.क्र.१५१-अ/योजना-१

बांधकाम भवन, २५ मझबान रोड, फोर्ट, मुंबई- ४०० ००१

दिनांक: २१ नोव्हेंबर, २०१६

वाचा :

- १) शासन निर्णय क्रमांक: व्हीपीएम २६१०/प्र.क्र.१/पंरा-४ दि.१८ ऑगस्ट, २०१०
- २) शासन निर्णय क्रमांक: व्हीपीएम २६१४/प्र.क्र.३४/पंरा-४ दि.१३ जून, २०१४

प्रस्तावना :

राज्यातील गावांचा शाश्वत विकास घडवून आणण्याकरीता पर्यावरणाचे संवर्धन, जतन व संरक्षण करून समृद्ध व संपन्न गावांची निर्मिती करण्याच्या दृष्टीने राज्यात सन २०१०-२०११ पासून पर्यावरण संतुलित समृद्ध ग्राम योजना राबविण्यात येत आहे. पर्यावरण संतुलित समृद्ध ग्राम योजनेअंतर्गत उद्दिष्टे साध्य केलेल्या ग्रामपंचायतींना निधीच्या स्वरूपात पुरस्कार दिला जातो.

लोकसहभागातून उपलब्ध नैसर्गिक संसाधनाचा विकास करून पर्यावरणाचा समतोल राखणे, त्यातून समृद्ध ग्राम निर्माण करणे, राज्य शासनाच्या विविध विभागाच्या ग्रामस्तरीय योजनांची सांगड घालून योजनांचा समन्वय करणे व जेथे ही संकल्पना राबविण्यासाठी नव्या योजनांची, कार्यक्रमांची आवश्यकता आहे तेथे पोकळी भरण्यासाठी तसे कार्यक्रम / योजना ग्राम विकास विभागामार्फत कार्यान्वित करणे हा या योजनेचा उद्देश आहे.

सदरील योजनेचे अवलोकन केले असता आजपर्यंत या योजनेवर सन २०१०-११ पासून एकूण रु. ८६१.७९ कोटी इतका खर्च झालेला असून राज्यातील एकूण २७८९१ ग्रामपंचायतीपैकी १६४४३ ग्रामपंचायतींनी पहिल्या वर्षाचे निकष पूर्ण केलेले आहेत. ९,२९० ग्रामपंचायतींनी दुसऱ्या वर्षाचे निकष पूर्ण केलेले असून ४,१७४ ग्रामपंचायतींनी तिसऱ्या वर्षाचे निकष पूर्ण केले आहेत. राज्यातील उर्वरित ११,५०० ग्रामपंचायतींनी या योजनेमध्ये सहभाग नोंदविलेला नाही. तसेच ही योजना विकासाचे एक आदर्श प्रारूप असली तरी राज्यामध्ये एक समान स्वरूपाचे निकष दिले गेल्याने काही जिल्हे व विभागांना या योजनेचा व्यवस्थितरीत्या लाभ घेता आलेला नाही. अशाप्रकारे योजनेच्या अंमलबजावणीची सद्यस्थिती पाहता राज्यातील सर्व ग्रामपंचायतींना विकास कार्यक्रमात सहभागी करून घेण्याकरीता पर्यावरण संतुलित समृद्ध ग्राम योजनेच्या सद्यस्थितीतील स्वरूपात व निकषात

बदल करण्यात येऊन ही योजना "स्मार्ट ग्राम" या नावाने राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

१. राज्यातील सर्व भागातील सामाजिक व आर्थिक परिस्थिती विचारात घेऊन पर्यावरण संतुलीत समृद्ध ग्राम योजनेच्या निकषात व स्वरूपात बदल करून राज्यातील प्रत्येक ग्राम पंचायतीस योजनेत सहभागी होण्याची समान संधी उपलब्ध होईल अशा पद्धतीने "स्मार्ट ग्राम" या नावाने योजना राबविण्याचा शासन निर्णय घेण्यात येत आहे.

२. या योजनेकरीता निवडण्यात येणारी ग्राम पंचायत शासनाकडून देण्यात आलेल्या निकषांच्या आधारे गुणांकन पद्धतीने पारदर्शकता ठेवून निवडली जाणार असून याकरीता गावांची विभागणी खालीलप्रमाणे करण्यात आलेली आहे.

१) मोठ्या ग्रामपंचायती (५००० पेक्षा जास्त लोकसंख्या असणारी)

२) शहरालगत असणा-या ग्रामपंचायती

३) पुरस्कार प्राप्त ग्रामपंचायती (अगोदर कार्यक्रमात सहभागी झालेली)

४) आदिवासी / पेसा ग्रामपंचायती

५) उर्वरीत ग्रामपंचायती

३. मोठी ग्रामपंचायत, आदिवासी ग्रामपंचायत, शहरालगत असणारी ग्रामपंचायत व पुरस्कार प्राप्त ग्रामपंचायत यांच्यामध्ये सामाजिक, सांस्कृतिक व आर्थिक दृष्टीकोनातून खूप मोठी तफावत दिसून येते. याकरीता सदरील ग्रामपंचायतींना त्यांच्या क्षमतेनुसार गुणांकन देण्यात आले आहे. स्वच्छता (Sanitation), व्यवस्थापन (Management), दायित्व (Accountability), अपारंपारिक उर्जा आणि पर्यावरण (Renewable Energy & Environment) व पारदर्शकता व तंत्रज्ञानाचा वापर(Transparency & Technology) संक्षिप्तमध्ये "SMART" या आधारावर ही गुणांकन पद्धत आधारीत असून याकरीता एकूण १०० गुण ठेवण्यात आले आहे. गुण देण्याकरीता आवश्यक निकषाची यादी परिशिष्ट "अ" प्रमाणे आहे.

निवडीची पद्धत :

(अ) प्रथम स्तरावर ग्रामपंचायत निवडीची कार्यपद्धती (तालुका स्तर)

जिल्हास्तरावरून स्मार्ट ग्राम योजनेची प्रसिध्दी करावी. जिल्हातील सर्व ग्रामपंचायतींना योजनेत सहभागी होण्याचे आवाहन करून, ग्रामपंचायतींनी "परिशिष्ट-अ" येथील नमुद निकषनुसार स्व-मुल्यांकन करून गुणांकन देण्याबाबत प्रसिध्दी करावी. सदर प्रसिध्दीनंतर सदर योजनेत सहभाग घेवू इच्छिणाऱ्या संबंधित जिल्हातील सर्व तालुक्यातील ग्रामपंचायती स्व-मुल्यांकन करून त्यांचे प्रस्ताव संबंधित पंचायत समिती कार्यालयांस पाठवतील. संबंधित तालुक्यातील प्राप्त झालेल्या ग्रामपंचायतींच्या एकूण स्व-मुल्यांकन प्रस्तावांपैकी अधिक गुण प्राप्त २५% ग्रामपंचायतीची तालुका

तपासणी समिती तपासणी करून त्यांना गुणांकन देतील. सदर तपासणीकरिता प्रत्येक तालुकास्तरावर तालुका तपासणी समिती संबंधित जिल्ह्याचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद गठीत करतील. सदर समितीची रचना व कार्यकक्षा पुढीलप्रमाणे असेल.

गट विकास अधिकारी/सहा.गट विकास अधिकारी	: अध्यक्ष
विस्तार अधिकारी (आरोग्य)	: सदस्य
विस्तार अधिकारी (कृषी)	: सदस्य
कनिष्ठ अभियंता (पाणी पुरवठा)	: सदस्य
सहायक लेखा अधिकारी	: सदस्य
तालुका विस्तार अधिकारी (पंचायत)	: सदस्य सचिव

वरील प्रमाणे गठीत करण्यात आलेली तालुका तपासणी समिती स्वतःच्या तालुक्यात तपासणी न करता जिल्ह्यातील इतर तालुक्यात (Cross-Verification) तपासणी करेल. संबंधित जिल्ह्याचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद हे जिल्ह्यातील सर्व तालुक्यामध्ये प्रत्येक समित्यांना तपासणीसाठी कार्यकक्षा निर्धारित करून देतील.

समितीची कार्यकक्षा :

- I. मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी नेमुन दिलेल्या तालुक्यातील सहभागी ग्रामपंचायतीं पैकी स्व-मुल्यांकनात सर्वधिक गुण प्राप्त केलेल्या २५% ग्रामपंचायतींची प्रत्यक्ष क्षेत्रीय स्तरावर तपासणी करून वस्तुस्थितीवर आधारित गुणांकन देणे.
- II. सदर ग्रामपंचायतींना देण्यात आलेले गुणांकन पंचायत समिती कार्यालयांत नोटीस बोर्डवर लावून, सदर गुणांकनांना पुरेशी प्रसिध्दी देणे व याबाबत संबंधित ग्रामपंचायतींना कळविणे.
- III. गुणांकनावर प्राप्त हरकती जिल्हा तपासणी समितीकडे अंतिम निर्णयासाठी पाठविणे.

(ब) द्वितीय स्तरावरून ग्रामपंचायत निवडीची कार्यपध्दती (जिल्हा स्तर)

तालुकास्तरावरील सर्वाधिक गुण प्राप्त झालेली ग्रामपंचायत तालुका स्मार्ट ग्राम असेल. सदर ग्रामपंचायत जिल्हा स्तरावरील द्वितीय स्पर्धेकरीता पात्र असेल. संबंधित जिल्ह्याचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे जिल्हा तपासणी समिती तथा स्थानिक देखरेख समिती असेल.

मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	: अध्यक्ष
जिल्हा आरोग्य अधिकारी	: सदस्य
जिल्हा कृषी विकास अधिकारी	: सदस्य
कार्यकारी अभियंता (पाणी पुरवठा)	: सदस्य
कार्यकारी अभियंता (बांधकाम)	: सदस्य

मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी, जिल्हा परिषद : सदस्य

उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (ग्रा.पं.) : सदस्य सचिव

समितीची कार्यकक्षा :

- I) तालुका स्तरावर तालुका तपासणी समितीने दिलेल्या गुणांकनावर हरकती आल्यास, आवश्यकता वाटल्यास स्थळ पाहणी करून अंतिम निर्णय घेणे.
- II) सदर अंतिम निर्णयानंतर संबंधित तालुक्यांतून सर्वाधिक गुण प्राप्त ग्रामपंचायतीस तालुका स्मार्ट ग्राम ग्रामपंचायत म्हणून घोषित करणे.
- III) संबंधित जिल्ह्यातील सर्व तालुका स्मार्ट ग्राम यांचे सर्वसाधारणपणे तीन महिन्यांनंतर पुनर्मुल्यांकन करणे. सदर पुनर्मुल्यांकनामध्ये संबंधित ग्रामपंचायतीने तीन महिन्यांच्या कालावधीत परिशिष्ट-अ मधील निकषांमध्ये यापूर्वी तालुका तपासणी समितीने केलेल्या तपासणीच्या अनुषंगाने प्रगती केली असेल तर त्यास त्याप्रमाणात गुण देणे. सदर पुनर्मुल्यांकनामधून सर्वाधिक गुण मिळालेल्या ग्रामपंचायतीस जिल्हा स्मार्ट ग्राम म्हणून घोषित करणे.
- IV) अंतिम निवड करण्यात आलेल्या तालुका स्मार्ट ग्राम व जिल्हा स्मार्ट ग्राम यांना सार्वजनिक कार्यक्रमांत पारितोषिक वितरण करणे.
- V) जिल्हा स्मार्ट ग्राम व तालुका स्मार्ट ग्राम यांना वितरीत करण्यात आलेल्या पारितोषिक रक्कमेतून शासनाने निर्धारित केलेल्या नाविन्यपूर्ण कामाची निवड व त्याकरिता देण्यात आलेल्या निधीचा विनियोग संबंधित ग्रामपंचायत योग्य पद्धतीने करित आहे किंवा कसे यावर देखरेख ठेवणे.

५. बक्षीस रक्कमेचे वितरण व विनीयोग व त्याबाबतची मार्गदर्शक तत्वे :

- प्रथम स्तरावर निवडण्यात येणाऱ्या ग्रामपंचायतीकरीता देण्यात येणाऱ्या पारितोषिकाची एकूण रक्कम रु.१०,००,००० X ३५१ तालुके = रु. ३५.१० कोटी राहिल.
- द्वितीय स्तरावर निवडण्यात येणाऱ्या ग्रामपंचायतीकरीता देण्यात येणाऱ्या पारितोषिकाची एकूण रक्कम रु. ४०,००,००० X ३४ जिल्हे = रु.१३.६० कोटी राहिल. सदर ग्रामपंचायतीस यापूर्वी तालुकास्तरावरील प्राप्त झालेल्या रु. १०.०० लक्ष रोख पारितोषिका व्यतिरिक्त, रु.४०.०० लक्ष रोख या स्वरूपात पारितोषिक दिले जाईल. त्यामुळे जिल्हास्तरावर स्मार्ट ग्राम म्हणून निवड झालेल्या ग्रामपंचायतीस एकूण रु.५०.०० लक्ष इतके पारितोषिक प्राप्त होईल.
- प्रथमस्तरावर तालुका स्मार्ट ग्राम म्हणून घोषित करण्यात आलेल्या ग्रामपंचायतींना प्रजासत्ताक दिनी व द्वितीय स्तरावर जिल्हा स्मार्ट ग्राम म्हणून घोषित ग्रामपंचायतींना महाराष्ट्र दिनी पारितोषिक वितरण करण्यात येईल. प्रथम स्तरावर व द्वितीयस्तरावर

निवडण्यात आलेल्या ग्रामपंचायतींनी शासनाने निर्धारित केलेल्या नाविन्यपूर्ण कामांमधूनच (उदा. घनकचरा व्यवस्थापन व त्यापासून खतनिर्मिती, RO PLANT, सौर पथदिवे, बायोमास गॅसीफायर इ.) निवड करणे आवश्यक आहे. अशाप्रकारच्या नाविन्यपूर्ण कामांबाबत ग्रामविकास विभागामार्फत स्वतंत्र सूचना निर्गमित करण्यात येतील.

६. योजनेचे सनियंत्रण :

स्मार्ट ग्राम योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी व सनियंत्रणासाठी खालील प्रमाणे राज्य स्तरावर सनियंत्रण समिती स्थापन करण्यात येत आहे.

राज्य स्तरीय सनियंत्रण समिती :

१. मा. मंत्री, ग्राम विकास	: अध्यक्ष
२. मा. राज्यमंत्री, ग्रामविकास	: उपाध्यक्ष
३. सचिव, ग्रामविकास	: सदस्य
४. उपायुक्त (विकास)(सर्व)	: सदस्य
५. उपसचिव,(योजना) ग्रामविकास	: सदस्य सचिव

समितीची कार्यकक्षा :

१. सदर योजनेचा वेळोवेळी आढावा घेणे.
२. सदर योजनेच्या अंमलबजावणीच्या अनुषंगाने बदल करावयाचे आवश्यक वाटल्यास त्याप्रमाणे धोरणात्मक निर्णय घेणे.
३. सदर योजनेमध्ये स्मार्ट ग्राम निवडीकरिता निर्धारित केलेल्या निकषात आवश्यक वाटल्यास बदल करणे.
४. स्मार्ट ग्राम ग्रामपंचायतींना बक्षीस रकमेतून घ्यावयाची कामे व प्रशासकीय खर्चाचे निकष निर्धारित करणे.

७. योजनेचा आराखडा :

स्मार्ट ग्राम योजनेमध्ये जास्तीत जास्त ग्रामपंचायतींना सहभाग घेण्यासाठी जिल्हास्तरावरून व्यापक प्रसिध्दी देवून हाती घ्यावयाच्या कार्यक्रमांचा निश्चित कालमर्यादेत अंमलबजावणी करण्याकरीताचा आराखडा परिशिष्ट - ब प्रमाणे आहे.

प्रशासकीय खर्च, अभ्यास दौरा, प्रशिक्षण व सल्लागार नेमणूक : या योजनेअंतर्गत सहभागी होणा-या ग्रामपंचायतींना अभ्यास दौरा आयोजित करण्यात येईल. तसेच स्मार्ट ग्राम म्हणून निवडलेल्या ग्रामपंचायतींचे प्रशिक्षण विविध स्तरावर राज्य ग्रामीण विकास संस्था व शासकीय अधिकारी इत्यादी मार्फत घेण्यात येईल. तसेच स्मार्ट ग्राम म्हणून निवडलेल्या ग्रामपंचायतींना विकास कामांसाठी सल्लागार नेमण्याची मुभा राहिल.

प्रचार व प्रसिध्दी (IEC) : योजनेचा जास्तीत जास्त ग्रामपंचायतींना लाभ व्हावा या उद्देशाने या योजनेची विविध स्तरावर प्रचार व प्रसिध्दी करण्यात येईल.

८. योजनेकरिता निधी :

या योजनेकरिता दरवर्षी रु. ५३.८० कोटी इतक्या खर्चास मान्यता देण्यात येत आहे. सदर खर्चाचे विवरण खालील प्रमाणे राहिल :-

अ.क्र.	विवरण	पारितोषिक निधी (रु. कोटी)
१	पारितोषिक निधी तालुकास्तर (३५१ तालुके)	३५.१०
२	पारितोषिक निधी जिल्हास्तर (३४ जिल्हे)	१३.६०
३	प्रशासकीय खर्च, IEC, प्रचार व प्रसिध्दी अभ्यास दौरा, प्रशिक्षण, कन्सल्टन्सी चार्जेस इत्यादी (जिल्हा स्तरावर) प्रती जिल्हा रु.१५ लक्ष	५.१०
एकूण		५३.८०

या योजनेची स्पर्धात्मक सुरुवात ही चालू आर्थिक वर्षापासून होईल. स्मार्ट ग्राम योजनेसाठी प्रथम वर्षात सन २०१६-१७ मध्ये प्रथम स्तरावरील तालुका स्मार्ट ग्राम ग्रामपंचायतींना रोख स्वरूपात पारितोषिक वितरण करण्यात येईल. यासाठीचा खर्च रु. ३५.१० कोटी तसेच प्रचार-प्रसिध्दी इ. साठी रु. ५.१० कोटी याप्रमाणे एकूण रु. ४०.२० कोटी इतक्या खर्चास मंजूरी देण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६११२११६५४२७४१२० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

वि. वि. गुजर
सह सचिव , महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १ मा. राज्यापालांचे सचिव
- २ मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ३ सर्व मा.मंत्री व मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई

- ४ मा. विरोधी पक्ष नेता यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालय, मुंबई
- ५ सर्व विधानसभा व विधानपरिषद सदस्य, महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालय, मुंबई
- ६ मा.मुख्य सचिव, यांचे वरिष्ठ स्विय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई
- ७ महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य-१, मुंबई
- ८ महालेखापाल (लेखापरिक्षण), महाराष्ट्र राज्य-१, मुंबई
- ९ महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य-२, नागपूर
- १० महालेखापाल (लेखापरिक्षण), महाराष्ट्र राज्य-२, नागपूर
- ११ अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई
- १२ निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई
- १३ अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, मंत्रालयीन प्रशासकीय विभाग (सर्व)
- १४ मा.अध्यक्ष, जिल्हा परिषद (सर्व)
- १५ विधी मंडळ ग्रंथालय, विधान भवन, मुंबई (१० प्रती)
- १६ महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मुंबई (५ प्रती प्रसिदधीसाठी)
- १७ सर्व विभागीय आयुक्त
- १८ सर्व जिल्हाधिकारी
- १९ संचालक, राज्य ग्रामीण विकास यंत्रणा (यशदा), पुणे
- २० प्राचार्य, ग्रामसेवक प्रशिक्षण केंद्र, पंचायत राज प्रशिक्षण केंद्र, संयुक्त प्रशिक्षण केंद्र
- २१ संचालक, लेखा व कोषागारे, मुंबई
- २२ सर्व सह /उप सचिव, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग
- २३ सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी
- २४ सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी
- २५ संचालक, भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
- २६ ग्रामविकास विभागातील सर्व कार्यासने व रोख शाखा.
- २७ अतिरिक्त संचालक, एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम कक्ष, बांधकाम भवन, फोर्ट, मुंबई
- २८ संग्रहार्थ (योजना-१)

परिशिष्ट - अ

(शासन निर्णय क्रमांक:-स्माग्रायो-२०१५/प्र.क्र.१५१-अ/योजना-१,दिनांक २१ नोव्हेंबर, २०१६ सोबतचे
परिशिष्ट -अ)

स्मार्ट - ग्राम निवडी साठीचे निकष व गुणांकन

	निकष	गुण
स्वच्छता SANITATION	१. वैयक्तिक शौचालय सुविधा व वापर २. सार्वजनिक इमारतीमधील शौचालय सुविधा व वापर ३. पाणी गुणवत्ता तपासणी ४. सांडपाणी व्यवस्थापन ५. घनकचरा व्यवस्थापन	२०
व्यवस्थापन MANAGEMENT	१. पायाभूत सुविधांचा विकास २. आरोग्य व शिक्षण विषयक सुविधा ३. केंद्र/राज्य पुरस्कृत योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी ४. बचत गट ५. प्लास्टिक वापर बंदी	२५
दायित्व ACCOUNTABILITY	१. ग्रामपंचायतीच्या घरपट्टी/पाणीपट्टी वसुली तसेच पाणी पुरवठा व पथ दिवे यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या वीज बिलांचा नियमितपणे भरणा २. मागासवर्गीय/महिला व बालकल्याण/ अपंगांवरील खर्च ३. लेखापरिक्षण पूर्तता ४. ग्रामसभेचे आयोजन ५. सामाजिक दायित्व	२०
अपारंपारिक उर्जा व पर्यावरण RENEWABLE ENERGY & ENVIRONMENT	१. LED दिवे वापर व विद्युत पथांचे LED दिव्यांमध्ये रूपांतरण २. सौर पथदिवे ३. बायोगॅस संयंत्राचा वापर ४. वृक्ष लागवड ५. जलसंधारण	२०
पारदर्शकता व तंत्रज्ञान TRANSPARENCY & TECHNOLOGY	१. ग्रामपंचायतीचे सर्व अभिलेखांचे संगणकीकरण २. संगणकीकरणद्वारे नागरिकांना पुरविण्यात येत असलेल्या सुविधा ३. ग्रामपंचायतीचे संकेतस्थळ व सुधारित तंत्रज्ञानाचा वापर ४. आधार कार्ड ५. संगणक आज्ञावलीचा वापर	१५
एकूण		१००

S-Sanitation

अ. क्र.	मुद्दा	निकष	पर्यावरण संतुलित समृद्ध ग्राम योजनेंतर्गत पुरस्कार प्राप्त ग्रामपंचायत	निमशहरी ग्रा.पं. (शहरा पासून ५ किमी दूर)	५००० पेक्षा जास्त लोकसंख्येची ग्रामपंचायत	पेसा / आदिवासी ग्रामपंचायत	सर्वसाधारण ग्रामपंचायत	
१.	वैयक्तिक शौचालयाची सुविधा व वापर	१००% शौचालयाची सुविधा व वापर	८	८	८	८	८	
		७५-९९% शौचालयाची सुविधा व वापर	०	४	४	६	५	
		५०-७४% शौचालयाची सुविधा व वापर	०	०	२	४	३	
		२५-४९% शौचालयाची सुविधा व वापर	०	०	०	२	०	
२.	सार्वजनिक इमारतीमधील शौचालय सुविधा व वापर	ग्रामपंचायत हद्दीतील सार्वजनिक शौचालय, सर्व शाळा, अंगणवाड्या व सार्व. इमारतीमधील स्वच्छतागृह सुविधा व वापर प्रत्येकी ०.५ गुण, नसल्यास ० गुण	सर्व असल्यास २ गुण	सर्व असल्यास २ गुण	सर्व असल्यास २ गुण	४ पैकी २ बाबी असल्यास २ गुण	४ पैकी २ बाबी असल्यास २ गुण	
३.	पाणी गुणवत्ता तपासणी	मागील वर्षामध्ये ग्रामपंचायतीद्वारे गावांमध्ये पाणीपुरवठा करण्यात येत असलेल्या मुख्य स्रोतास, आरोग्य विभागामार्फत देण्यात येणाऱ्या गुणांकनानुसार सदर स्रोतास मागील वर्षभरात एकदा जरी लाल कार्ड प्राप्त असल्यास शून्य गुण, लाल कार्ड प्राप्त नसेल व पिवळे कार्ड प्राप्त असल्यास १ गुण, लाल व पिवळे कार्ड प्राप्त नसेल व हिरवे कार्ड प्राप्त असल्यास २ गुण व मागील वर्षभरात चंदेरी कार्ड प्राप्त असल्यास ३ गुण	३	३	३	३	३	
	घरगुती नळ जोडणी	ग्रामपंचायत हद्दीतील एकूण घरे व प्रत्यक्षात नळ जोडणी याची टक्केवारी विचारात घेऊन गुणांकन करावे.	१००%	२	२	२	२	२
		७५-९९%	१	१	१	२	२	
		५० ते ७४%	०	०	०	१	१	
४	सांडपाणी व्यवस्थापन	सांडपाणी जोडणारी घरे (१००% गटारे असल्यास १ गुण अन्यथा ० गुण अथवा जेथे गटारीने अंशतः जोडणी केली आहे तथापि उर्वरित ठिकाणी जोडणी देणे शक्य नाही अशा घरांकरीता एमजी-नरेगा अंतर्गत एकत्रित शोषखड्डा बांधला असल्यास १ गुण अन्यथा ० गुण)	१	१	१	१	१	

		एकूण गटारांच्या लांबीच्या प्रमाणात बंदिस्त/ भूमिगत गटारांची एकूण लांबी	१००%	३	३	३	३	३
			७५-९९%	१	१	१	२	२
			५०-७४%	०	०	०	१	०
५.	घनकचरा व्यवस्थापन	घर/कुटुंबांतील कचरा ग्रामपंचायत मार्फत वाहून नेणे व त्याची योग्य विल्हेवाट लावणे.	१००% असल्यास १ गुण अन्यथा ०गुण	१	१	१	१	१

M- Management (व्यवस्थापन)								
१.	पायाभूत सुविधांचा विकास	ग्रामपंचायतीची स्वतंत्र इमारत, स्मशान भूमी व विकसित बाजारपेठ (ओटे/ बाजारगाळे) करिता प्रत्येकी १ गुणाप्रमाणे एकूण ३ गुण	३	३	३	३	३	
		सार्व.क्रिडांगण, ग्रंथालय, व्यायामशाळा व सार्व.उद्यान याकरिता प्रत्येकी १ गुण याप्रमाणे ४ गुण.	सर्व असल्यास ४ गुण	सर्व असल्यास ४ गुण	सर्व असल्यास ४ गुण	४ पैकी २ बाबी असल्यास ४ गुण	४ पैकी २ बाबी असल्यास ४ गुण	
२.	आरोग्य व शिक्षण विषयक सुविधा	लसीकरण सत्र नियमितीपणे झाले असल्यास १ गुण, नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
		१०० टक्के बाळतपण दवाखान्यात झाले असल्यास २ गुण अन्यथा ० गुण	२	२	२	२	२	
		मागील वर्षात गावांमध्ये साथीच्या आजाराचा प्रादुर्भाव झाला असल्यास ० गुण, नसल्यास २ गुण	२	२	२	२	२	
		बालकांमधील कुपोषणाचे प्रमाण	सेव्हिअर (Severe)/ मॉडरेट अॅक्युट मालन्युट्रीशन नसल्यास २ गुण व असल्यास ० गुण,	२	२	२	२	२
		ग्रामपंचायत हद्दीतील चालू असलेल्या सर्व प्राथमिक व माध्यमिक शाळांमध्ये प्रवेशित विद्यार्थ्यांचे गळतीचे प्रमाण	५ टक्क्यांपेक्षा कमी असल्यास	२	२	२	२	२
			५-१० टक्क्यांमध्ये असेल तर	१	१	१	२	१
	१०-२० टक्क्यांमध्ये असल्यास	०	०	०	१	०		
	२० टक्के पेक्षा जास्त असल्यास	०	०	०	०	०		
३.	केंद्र शासनाच्या योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी	एमजी-नरेगा योजनेमध्ये ग्रामपंचायतींतर्गत प्राप्त झालेल्या मागणीप्रमाणे जॉब कार्ड १००टक्के देण्यात आले आहेत काय, असल्यास १ गुण, नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
		ग्रामीण घरकुल योजनांचे स्वच्छ भारत अभियानांशी अभिसरण (Conversion)	प्रधानमंत्री आवास योजना / रमाई घरकुल/ शबरी आवास योजनेंतर्गत ठरवून दिलेल्या उद्दिष्टांनुसार शौचालयांसह घरकुलांचे बांधकाम पूर्ण झाले असल्यास १गुण अन्यथा ० गुण	१	१	१	१	१

		दीनदयाळ उपाध्याय घरकुल जागा खरेदी अर्थसहाय्य योजनेंतर्गत विविध प्रवर्गातील बेघर-भूमिहीनांना घरकुल बांधकामासाठी ग्रामपंचायतीने एकत्रित जागा उपलब्ध करून दिली आहे काय, असल्यास १ गुण नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
		सुकन्या समृद्धी योजना- ग्रामपंचायत हद्दीतील दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबात जन्मणाऱ्या एकूण मुलीपैकी ८० टक्केपेक्षा जास्त मुलींचा योजनेत सहभाग असल्यास १ गुण, नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
		अटल पेन्शन योजना - १८ ते ४० वयोगटातील असंघटीत क्षेत्रातील सर्व बचत बँक खातेधारकांपैकी ८० टक्केपेक्षा जास्त ग्राहकांनी भाग घेतल्यास १ गुण, नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
		जनधन योजना- एकूण लाभधारक घटकांपैकी ९० पेक्षा जास्त असल्यास ग्रामस्थांनी या योजनेमध्ये खाते उघडल्यास १ गुण, ७५ ते ८९ टक्के असल्यास ०.५ गुण व ७५ टक्केपेक्षा कमी ग्रामस्थांनी खाते उघडले असल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
४.	बचत गट	गावांतील बचत गटांपैकी दशसुत्रीचे पालन करणाऱ्या बचतगटांत महिलांचा सहभाग	गावातील महिलांपैकी ७५ % वा त्यापेक्षा जास्त महिलांचा समावेश असल्यास	२	२	२	२	२
			५०-७४% असल्यास	१	१	१	२	२
			२५-४९% असल्यास	०	०	०	१	१
५.	प्लास्टिक वापर बंदी	५०% पेक्षा कमी मायक्रॉनचे प्लास्टिक वापरस बंदी घालण्याबाबत ग्रामसभेचा ठराव व त्याअनुषंगाने अंमलबजावणी केली असल्यास १ गुण नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	

A- Accountability (दायित्व)								
१.	ग्रामपंचायतीच्या घरपट्टी / पाणीपट्टी वसुली व पाणी पुरवठा व पथ दिवे यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या वीज बिले नियमितपणे भरणे	मागील वर्षातील घरपट्टीची क्षेत्रफळावर आधारित वसुली	१०० % असल्यास	१	१	१	१	१
			८०-१००% असल्यास	०	०	०	१	१
		मागील थकबाकीसह पाणीपट्टीची वसुली	१०० % असल्यास	१	१	१	१	१
			८०-१००% असल्यास	०	०	०	१	१
		ग्रामपंचायतीमार्फत करण्यात येणाऱ्या पाणी पुरवठा व पथ दिवे इ.सुविधांकरिता येणारी वीज बिले नियमितपणे भरणे. मागील २ महिन्यांपेक्षा जास्त कालावधीचे देयक प्रलंबित नसल्यास २गुण व असल्यास ० गुण	२	२	२	२	२	
२.	मागासवर्गीय / महिला व बालकल्याण / अपंगावरील खर्च	१५ टक्के मागासवर्गीयांवर, १० टक्के महिला-बालकल्याणावर व ३ टक्के अपंगावर अनुशेषासह १००टक्के खर्च झाला असल्यास प्रत्येकी १ गुण नसल्यास प्रत्येकी ० गुण	३	३	३	३	३	
३.	लेखापरिक्षण शकांची पूर्तता	१ एप्रिल रोजी प्रलंबित शकांपैकी १०० टक्के शकांची पूर्तता झाल्यास २ गुण	२	२	२	२	२	
		१ एप्रिल रोजी प्रलंबित शकांपैकी ७५-९९ टक्के शकांची पूर्तता झाल्यास १ गुण	१	१	१	१	१	
४.	ग्रामसभेचे आयोजन	सहाही सभा गणसंख्येअभावी तहकूब न झाल्यास २ गुण. ६ पैकी ४ सभा गणसंख्ये अभावी तहकूब न झाल्यास १ गुण, अन्यथा ० गुण	२	२	२	२	२	
		नियमित ग्रामसभेच्या आदल्या दिवशी महिला ग्रामसभेचे आयोजन करण्यात आले असल्यास १ गुण नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
५.	सामाजिक दायित्व	सेवांची व दाखल्यांची मागणी मुदतीत पूर्तता केल्याचे प्रमाण - १०० टक्के पूर्तता व अपील नसल्यास २ गुण ७५-९९टक्के पूर्तता केली असल्यास १ गुण, ७५ टक्केपेक्षा कमी असल्यास ० गुण	२	२	२	२	२	
		मादक द्रव्यांची विक्री व सेवन यांवर ग्रामसभेने ठराव घेवून सदर बंदीची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे काय, असल्यास १ गुण नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	
		मागील ग्रामपंचायतीची निवडणूक बिनविरोध झाली आहे काय, असल्यास १ गुण नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	

	मागील २ वर्षात गावांमध्ये सामुदायिक विवाह सोहळा /आंतरजातीय विवाह आयोजित करण्यात आले आहेत काय, असल्यास २ गुण नसल्यास ० गुण	२	२	२	२	२
	मागील वर्षात गावांत नोंदविण्यात आलेल्या फौजदारी गुन्हांचे प्रमाण	२	२	२	२	२
	एकही फौजदारी गुन्हा नोंदविण्यात आलेला नसल्यास २ गुण	२	२	२	२	२
	गुन्हा नोंदविण्याचे प्रमाण एकूण लोकसंख्येच्या ० - २% प्रमाणात असल्यास, १ गुण	१	१	१	१	१
	२% पेक्षा जास्त प्रमाण असल्यास ० गुण	०	०	०	०	०

R - Renewable Energy & Environment (अपारंपारिक उर्जा व पर्यावरण)									
१	LED बल्ब व पथदिवे यांचा वापर	वीज जोडणी	१००%	४	४	४	४	४	४
		असलेल्या घरात	७५-९९%	२	२	२	३	२	२
		किमान एक LED बल्बचा वापर असणे	५०-७४%	०	०	०	२	१	१
			२५-४९%	०	०	०	१	०	०
		गावात असलेल्या विद्युत पथदिव्यांचे LED पथदिव्यांमध्ये	१००%	२	२	२	२	२	२
		रुपांतर	७५-९९%	१	१	१	२	१	१
			५०-७४%	०	०	०	१	१	
२	गावात असलेले सौर पथदिवे चालू असणे (सर्व योजनेतील)	१००%	३	३	३	३	३	३	
		७५-९९%	१	१	१	२	१	१	
		५०-७४ %	०	०	०	१	१	१	
३.	बायोगॅस संयंत्र	ग्रामपंचायत हद्दीत किमान २ बायोगॅस संयंत्र कार्यरत असणे, असल्यास १ गुण नसल्यास ० गुण	१	१	१	१	१	१	
४.	वृक्ष लागवड	गावातील भौगोलिक परिस्थितीनुसार वृक्ष निवड करून ग्रामपंचायत हद्दीत रस्त्याच्या दुतर्फा ग्रा.पं.च्या अखत्यारितील जागेत वा खाजगी जागेत शास्त्रोक्त पध्दतीने खड्डा खणून, आवश्यक ते खत व सिंचन उपलब्ध करून व संरक्षक जाळी अथवा कुंपणासह केली असलेली वृक्ष लागवड गावातील एकूण लोकसंख्येच्या २०% वा त्यापेक्षा जास्त असल्यास ५ गुण, १५-२०% वृक्ष लागवड असल्यास ४ गुण, १०-१५% वृक्ष लागवड असल्यास ३ गुण, ५-१०% वृक्ष लागवड असल्यास २ गुण, १-५% वृक्ष लागवड असल्यास १ गुण व १% पेक्षा कमी वृक्ष लागवड असल्यास ० गुण. सदर वृक्ष संख्या मोजतांना, ग्रामपंचायत हद्दित व्यावसायिक तत्वावर करण्यात आलेल्या फळबागा मधील वृक्ष लागवड विचारात घेतली जावू नये.	५	५	५	५	५	५	

५.	जलसंधारण	मागील आर्थिक वर्षात लोकसहभागातून जलयुक्त शिवार अभियान, पाणलोट क्षेत्र अभियान, पाणी पुनर्वापरा संदर्भात केलेली कामे, गाळ काढणे, वनराई बंधारा, गॅबीयन बंधारा, नाला सरळीकरण व जलसंधारणाची इतर कामे - यापैकी २ कामे केली असल्यास ५ गुण, १ काम केले असल्यास २.५ गुण व कोणतेही काम केले नसल्यास ० गुण	५	५	५	५	५
----	----------	---	---	---	---	---	---

T- Transparency and Technology (पारदर्शकता व तंत्रज्ञान)							
१.	ग्रामपंचायतीचे सर्व अभिलेखांचे संगणकीकरण	ग्रामपंचायत लेखा संहिता २०११ मधील १ ते ३३ नमुने संगणकीकरण (G2G),(ASSK GR dated ११.८.२०१६)- पूर्ण असल्यास २ गुण अन्यथा ० गुण	२	२	२	२	२
२.	संगणकीकरणां द्वारे नागरिकांना पुरविण्यात येत असलेल्या सुविधा	ग्रामपंचायतद्वारे देण्यात येणारे सर्व १९ दाखले / प्रमाणपत्र संगणकीकृत करणे व वितरीत केल्यास २ गुण अन्यथा ० गुण (G2C)	२	२	२	२	२
		ग्रामपंचायतीशी संबंध नसलेल्या व लोकांसाठी उपयोगी इतर सेवा (B2C) संगणकामार्फत उपलब्ध करून दिल्यास २ गुण अन्यथा ० गुण	२	२	२	२	२
		ग्रामसभांची माहिती SMS द्वारे नागरिकांना देत असल्यास १ गुण अन्यथा ० गुण	१	१	१	१	१
		सर्व योजनांचे फलक लावत असल्यास १ गुण अन्यथा ० गुण	१	१	१	१	१
३.	ग्रामपंचायतीचे संकेतस्थळ व सुधारित तंत्रज्ञानाचा वापर	ग्रामपंचायतीच्या संकेतस्थळावर सर्व योजनांची/खर्चासह माहिती दिली असल्यास १ गुण अन्यथा ० गुण	१	१	१	१	१
		सुधारित तंत्रज्ञानाचा वापर करून किंवा अन्य नाविन्यपूर्ण उपक्रम राबविला असल्यास १ गुण अन्यथा ० गुण	१	१	१	१	१
४.	आधार कार्ड	१०० टक्के ग्रामस्थांनी आधार कार्ड काढले असल्यास १ गुण, अन्यथा ० गुण	१	१	१	१	१
५.	संगणक आज्ञावलीचा वापर	आमचं गाव आमचा विकास आराखडा (GPDP) प्लॅन प्लस मध्ये अपलोड केलेला असल्यास २ गुण अन्यथा ० गुण	२	२	२	२	२
		आपलं सरकार सेवा अंतर्गत ई-पंचायत कार्यक्रमांतर्गत NIC च्या ११ आज्ञावली अद्ययावत असल्यास २ गुण अन्यथा ० गुण	२	२	२	२	२

परिशिष्ट - ब

(शासन निर्णय क्रमांक- स्माग्रायो-२०१५/प्र.क्र.१५१-अ/योजना-१, दिनांक २१ नोव्हेंबर, २०१६ च्या सोबतचे
परिशिष्ट-ब)

अ. क्र.	हाती घ्यावयाचा कार्यक्रम	कालावधी
१.	स्मार्ट ग्राम योजनेसंदर्भात जिल्हास्तरावर व्यापक प्रसिध्दी देणे.	७ दिवस (१ ते ७ डिसेंबर पर्यंत)
२.	तालुकास्तरावर स्मार्ट ग्राम योजनेत सहभाग घेवू इच्छिणाऱ्या ग्रामपंचायतींनी परिशिष्ट-अ येथील निकषानुसार स्व-मुल्यांकन करून ठरावाद्वारे संबंधित तालुक्यातील गट विकास अधिकारी, पंचायत समिती यांचेकडे प्रस्ताव सादर करणे.	७ दिवस (दि.०८ डिसेंबर ते १५ डिसेंबर)
३.	गट विकास अधिकारी यांनी त्यांचेकडे प्राप्त झालेल्या स्व-मुल्यांकन केलेल्या प्रस्तावांची यादी त्यांच्या गुणांकनासह कार्यालयांतील सुचना फलकांवर लावणे. तसेच सदर यादीपैकी सर्वाधिक गुण प्राप्त २५% ग्रामपंचायतींची यादी तपासणीसाठी मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांनी संबंधित तालुक्यासाठी नेमून दिलेल्या तालुका तपासणी समितीकडे देणे.	
४	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांनी स्मार्ट ग्राम योजनेकरिता तालुका तपासणी समिती व जिल्हा तपासणी समितीचे गठन करणे तसेच गठीत करण्यात आलेल्या तालुका समित्यांना, स्व कार्यक्षेत्र वगळून इतर तालुक्यांचे वाटप करणे.	
५	तालुका तपासणी समितीने त्यांना वाटप करण्यात आलेल्या तालुक्यातील स्व मुल्यांकनानुसार सर्वाधिक गुण प्राप्त २५% ग्रामपंचायतींची यादी संबंधित तालुक्यातील गट विकास अधिकारी यांचेकडून प्राप्त करून घेणे.	१५ दिवस (दि. १६ डिसेंबर ते ३१ डिसेंबर)
६	तालुका तपासणी समिती संबंधित तालुक्यांच्या गट विकास अधिकारी, पंचायत समिती यांचेकडून प्राप्त यादीनुसार तालुक्यातील ग्रामपंचायतींची तपासणी करून गुणांकन देतील.	

७	तालुका तपासणी समिती संबंधित तालुक्यांच्या तपासण्यात आलेल्या ग्रामपंचायतींची निकषनिहाय गुणांकन यादी पंचायत समिती कार्यालयांत प्रसिध्द करतील व तसेच संबंधित ग्रामपंचायतींना कळविणे.	
८	सदर यादी प्रसिध्द झाल्यानंतर स्मार्टग्राम योजनेत सहभागी झालेल्या ग्रामपंचायतींना प्रसिध्द करण्यात आलेल्या यादीतील गुणांकनांबाबत हरकती घ्यावयाच्या असल्यास सदर ग्रामपंचायती ठराव घेवून जिल्हा तपासणी समिती यांचेकडे विहित मुदतीत अपील दाखल करतील.	१५ दिवस (दि.१ जानेवारी ते १५ जानेवारी)
९	जिल्हा तपासणी समिती प्राप्त हरकतीबाबत आवश्यक वाटल्यास स्थळ पाहणी करून अंतिम निर्णय देतील व तालुकास्तरावरील सर्वधिक गुण प्राप्त ग्रामपंचायतीस “तालुका स्मार्ट ग्राम” म्हणून निवड करतील.	७ दिवस (दि.१६जानेवारी ते २३ जानेवारी)
१०	२६ जानेवारी, प्रजासत्ताक दिनी जिल्ह्यातून घोषित करण्यात आलेल्या तालुका स्मार्ट ग्राम यांना पारितोषिक वितरण करण्यात येईल.	२६ जानेवारी
११	जिल्हा तपासणी समिती संबंधित जिल्ह्यातील निवड करण्यात आलेल्या सर्व तालुका स्मार्ट ग्राम यांचे परिशिष्ट-अ मधील निकषांनुसार पुनर्मुल्यांकन करतील. सदर पुनर्मुल्यांकनामध्ये संबंधित ग्रामपंचायतीने तीन महिन्यांच्या कालावधीत परिशिष्ट-अ मधील निकषांमध्ये यापूर्वी तालुका तपासणी समितीने केलेल्या तपासणीच्या अनुषंगाने प्रगती केली असेल तर त्यास त्याप्रमाणात गुण देतील.	१५ दिवस (दि.८ एप्रिल ते दि.२३ एप्रिल)
१२	जिल्हा तपासणी समिती सदर पुनर्मुल्यांकनामधून सर्वाधिक गुण मिळालेल्या ग्रामपंचायतीस “जिल्हा स्मार्ट ग्राम” म्हणून घोषित करतील.	७ दिवस (दि.२४ एप्रिल ते ३० एप्रिल)
१३	१ मे,महाराष्ट्र दिन या दिवशी “जिल्हा स्मार्ट ग्राम” ग्रामपंचायतीला पारितोषिक वितरण करण्यात येईल.	१ मे